

ƏLİŞİR NƏVAİ VƏ ONUN “MİZANÜL - ÖVZAN” ƏSƏRİ

Tərlan QULİYEV,
filologiya elmləri doktoru,
professor

Türkdilli xalqlar əruz vəznini farslardan təqribən iki əsr sonra, XI əsrdə qəbul edib öz poeziyalarında işlətməyə başladılar. Və elm aləmində əruz vəznində yazılan hələlik bizə məlum ilk türkdilli əsər Yusif Balasaqunlunun “Qutadğu bilik” poeması hesab olunur. Bu poema müəqarib bəhrinin fə’Ulün fə’Ulün fə’Ulün fə’Ul ölçüsündə qələmə alınmışdır. Bununla da türkdilli xalqların poeziyasına daxil olan əruz vəzni bundan sonra klassik üslubda yaranan türkdilli şeirin əsas vəzninə çevrildi. Sonralar hətta neçə-neçə dahi sənətkar öz əsərini ancaq bu vəzndə qələmə aldı. Lakin əruz vəzninin türkdilli poeziyaya tətbiqi öz həllini heç də asan yolla tapmamış, öz yolunda bir sıra maneələrlə rastlaşmışdı. Bu maneələrdən biri və birincisi heç şübhəsiz ki, dil problemi idi. Mənşə etibarilə ərəb dilinin bazası əsasında yaranan əruz vəzni türkdillərə yatacır və yaxud başqa sözlə desək, türkdillərinin əruz vəzninə tətbiqi zamanı türkdillərinin tələffüz qaydaları kobudcasına pozulurdu. Türk dillərinin əruz vəzninə tətbiqi zamanı türkdillərinin tələffüz qaydalarının pozulması heç şübhəsiz türkdilləri ilə ərəb dilinin bazası əsasında yaranan əruz vəzninin heca quruluşlarının bir-birinə uyğun gəlməməsi ilə bağlıdır. Tədqiqatlar göstərir ki, ərəb dilinin nitq axınında qapalı-uzun hecalar, bunun əksinə olaraq isə türkdillərinin nitq axınında açıq-qısa hecalar daha çox üstünlük təşkil edir. Və türkdillərinin açıq-qısa hecası əruz vəzninin qapalı-uzun hecası ilə rastlaşan zaman, təbii ki, süni uzanmaya məruz qalır və bu andaca türkdillərinin təbii tələffüz qaydası pozulur. Bu proses istər klassik dövr türkdilli poeziyada, istərsə də müasir türkdilli əruzvəznli şeirdə həmişə hiss olunmuşdur. Və müəyyən mənada, həmişə də hiss olunacaqdır. Çünki nə ərəb dilinin, nə də türkdillərinin heca quruluşlarını dəyişmək mümkün deyil. Şairlər bu çətinliyi həmişə hiss etmiş və bu problemi həll etmək üçün daima yollar axtarmışlar. Bu proses isə nəticə etibarilə əruz vəzninin türkdillərə daha çox yatacılıq olan bəhrlərinin və növlərinin seçilməsi, həmçinin türkdilli şeirin ilk dövrlərdə daha çox ərəb-fars kəlmələri ilə yüklənməsi ilə tamamlandı ki, əslində başqa şəkildə də mümkün deyildi.

Digər tərəfdən bütün bu problemlərlə-yəni dil problemi ilə yanaşı türk dillərində yazılan əruzvəznli şeirin vəzninin doğru-düzgün olub-olmamasını yoxlamaq üçün ümumtürk əruzunun ərəb və fars elmində olduğu kimi elmi-nəzəri əsaslarının yoxluğu da türkdillərdə yaranan əruzvəznli şeirə müəyyən mənada öz təsirini göstərirdi. Buna görə də müxtəlif türkdilli xalqlara məxsus şair və alimlər bu çətinlikləri həmişə aradan qaldırmağa çalışmış, bunun üçün daima yollar axtarmışlar.

Əruz vəzni ilə türkdilləri arasında olan uyğunsuzluğu şairlər həmişə hiss etmişlər. Təsədüfi deyil ki, türkdilli poeziyanın görkəmli nümayəndələrindən biri olan Füzuli “Ol səbəbdən farsı ləfzilə çoxdur nəzm kim, Nəzmi-nazik türk ləfzilə ikən düşvar olur” mətləli məşhur qitəsində türk dili ilə əruz vəznində yazmağın çətinliklərindən bəhs etmiş, bir növ türkdillərinin əruz vəzninə yatacılığından şikayətlənmişdir. Elmi planda gedən axtarışlar isə ilk dəfə türkdilli xalqlar tarixində böyük özbək şairi və alimi Əmir Əlişir Nəvai tərəfindən öz həllini tapmışdır.

Əmir Əlişir Nəvai 9 fevral 1441-ci ildə Heratda anadan olmuşdur. O, uşaqlıqdan Mirzə Bayqaranın nəvəsi Əmir Qiyasəddin Mənsurun oğlu Hüseyn Bayqara ilə bir yerdə böyümüşdür. 1470-ci ildə Xorasan hakimi olan Hüseyn Bayqara dostu Nəvaini də öz yanına aparmış, əvvəlcə ona möhürdarlıq, 1472-ci ildə isə Əmir, yeni divanbəyi vəzifəsini vermişdir. Nəvai demək olar ki, ömrünün sonuna qədər Nüseyn Bayqaranın yanında olmuş, sarayda müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. Əmir Əlişir Nəvai 3 yanvar 1501-ci ildə Heratda vəfat etmiş və orada da dəfn edilmişdir. Sarayda tutduğu yüksək ictimai-siyasi vəzifəsinə görə, daim xalqın qayğısına qalan Nəvai bir sıra abadiq işləri aparmış, yollar çəkirmişdir. O, eyni zamanda özündən sonra böyük bir ədəbi irs qoyub getmişdir. Belə ki, Nəvai ədəbi aləmdə beş divan, xəmsə, tarixi, dini, əxlaqi əsərlər, təzkirələr müəllifi kimi tanınır. Nəvai eyni zamanda elmi əsərlər də yazmışdır. Bu əsərlərdə və ümumiyyətlə yaradıcılığında o, həmişə türk dilinin hörmətini yüksək tutmuşdur. Məhz belə bir təfəkkürün nəticəsi idi ki, o, türk dilinin imkanlarını nəzəri baxımdan bir daha sübut etmək məqsədilə “Mühakimətül-lügəteyn” yəni, “İki dilin müqayisəsi” və təqribən 1492-ci ildən sonra ömrünün sonlarına yaxın “Mizanül-övzan” (Vəznlərin tərəzisi) əsərlərini qələmə almışdır. Belə ki, Nəvai ilk dəfə olaraq, “Mizanül-övzan” əsərində türkdilli əruzvəznli şeirin elmi-nəzəri əsaslarını yaratmaq istəmiş və bu işə öz dövrünün ümumtürk filologiya elminin səviyyəsi miqyasında əslində nail də olmuşdur. Bizcə burada ümumtürk terminini işlətmək daha məqsədəuyğundur. Tədqiqatlar göstərir ki, Nəvai türk dili, türk əruzunu dedikdə ümumtürk dillərini, ümumtürk əruzunu nəzərdə tutmuşdur. Ayırı-ayrı xalqların poeziyasına aid cəhətləri xüsusiləşdirmək istəyəndə isə o, bilavasitə həmin türkdilli xalqın adını çəkir. Belə ki, Çığatay xalqını, Özbəkləri və İraq tərəkməllərini doğru olaraq türklərin bir qolu hesab edərək onların poeziyasına aid xüsusiyyətlərdən ayrıca söhbət açır. Bu fakt da bizə Nəvainin türk dili, türk əruzunu dedikdə ümumtürk dillərini və ümumtürk əruzunu nəzərdə tutduğunu söyləməyə imkan verir. Eyni zamanda, bu, bilavasitə onun Özbək dilinin və şeirinin materiallarına söykənə-

rək ümumtürk əruzunu sistemləşdirdiyini göstərir.

Nəvaiddən əvvəl və həmçinin onunla bir dövrdə türkdillərdə əruzun nəzəri əsasları haqqında elmi əsərlər yazmaq təcrübəsi olsa da, əslində bu əsərlərin heç biri “Mizanül-övzan” əsəri qədər elmi əhəmiyyətə malik deyildi. Çünki bu əsərlərin əksəriyyəti ya türk dillərində ümumi əruzun qanunlarından bəhs edən kiçik həcmli traktatlar olmuş və yaxud bilavasitə bu əsərlərdə türkdilli əruzun xüsusiyyətlərindən bəhs olunsay da onlar haqqında çox öləri şəkildə söhbət açılmışdır. Tədqiqatçılar Nəvai dövründə türkdillərdə əruz haqqında əsər yazan alimlərdən Amasyalı Əlaəddin Alinin (vəfatı 1470-1471) əruzaid risaləsinin, Həlim Şirvaninin mənzum risaləsinin, Əhməd əl-Bərdəki əl-Amidin 1502-ci ildə tamamladığı “Kitab Camiyi ənvaül-ədəbiül-Farisi”sinin, Aşqının 1534-cü ildə tamamladığı “Ərüsül-əruzi”sinin, Çəlibolulu Sürürinin 1540-cı ildə tamamladığı “Bəhrül-maarif”inin, Firiştəoğlunun 1541-ci ildə yazdığı əruzla bağlı risaləsinin, Divrigili Qazi Abdullahnın “Bəhrüldür”ünün və Zəhirəddin Məhəmməd Baburun 1522-ci ildə tamamladığı “Müxtəsər” əsərinin adlarını çəkirlər. Beləliklə, hələlik bizə məlum olan faktlara görə türkdilli əruzun nəzəri xüsusiyyətlərini ilk dəfə olaraq geniş və ətraflı şəkildə Nəvai və ondan bir qədər sonra yenə də böyük özbək alimi və şairi Zəhirəddin Məhəmməd Babur sistemləşdirmişlər.

Əmir Əlişir Nəvai əsərində türkdilli əruzun nəzəri xüsusiyyətlərini ümumiləşdirməyə çalışarkən sözsüz ki, bunları ümumi mülahizə şəklində deyib keçməmiş, əruzun nəzəri quruluşunu, qanunauyğunluqlarını nəzərə alaraq hər bir halqanın, səviyyənin üzərində ayrıca dayanmış və türkdilli əruzun məhz həmin anda hansı keyfiyyətlərə malik olduğunu göstərmişdir. Bu məqsədlə Nəvai ilk növbədə ərəb əruzunun nəzəri əsaslarına müraciət etmiş və bilavasitə Xəlil ibn Əhmədin yaratdığı nəzəri sistemdən çıxış etmişdir. Əslində başqa şəkildə də mümkün deyildi. Xəlilin sisteminin müəyyən mənada universal xarakter daşması, ərəb filologiya elminin yüksək səviyyədə inkişafı, onun güclü ənənələrə və nüfuz dairəsinə malik olması Nəvaini Xəlilin nəzəri sisteminə söykənməyə məcbur etmiş və demək olar ki, o, öz əsərini yazarkən bundan başqa çıxış yolu görməmişdir. Lakin bununla belə türkdilli əruzun özünəməxsus elmi xüsusiyyətləri olduğunu duymaq və onları nəzəri şəkildə sistemləşdirmək də özlüyündə kiçik məsələ deyildi. Bu mənada türkdilli xalqlar tarixində bu işin ilk dəfə olaraq Nəvai tərəfindən görülməsi hələ XV əsrdə təkcə əruzun deyil, eyni zamanda, ümumtürk filologiya elminin də müəyyən potensiala malik olmasından xəbər verir.

Öz əsərini yazarkən əruzun bir nəzəri sistem kimi türkdillərə yad olduğunu hiss edən Nəvai, ilk növbədə bu problemi aradan qaldırmağa çalışmış, türkdillərinin fonetik baxımdan, qrafik nöqtəyi-nəzərdən əruzun tələblərinə uyğunlaşdırmaq istəmişdir. Əslində ümumtürk əruzunu sistemləşdirmək istəyən əruzçuların qarşısında bütün dövrlərdə duran ən vacib və ən çətin məsələ bu olmuşdur. Nəvai də bu problemi görmüş və öz dövrünün filologiya elminin uğurları səviyyəsindən ilk növbədə bu problemləri həll etmək istəmiş və bu işə, qismən də olsa, nail olmuşdur.

Nəvai əruzun nəzəri əsaslarının şərhinə başlayarkən ilk növbədə diqqəti əruzun rüknlərinin üzərinə yönəldir. O da ərəb və fars əruzçuları kimi rüknlərin əsasən altı olduğunu, onların səbəb, vətəd, fasilələrdən təşkil olunduğunu qeyd edir. Nəvai bu rüknlərə fars dili ilə yanaşı türkdillərdən, bilavasitə özbək dilindən də misallar gətirir. Nəvai əruzun rüknlərini şüurlu surətdə türk mənşəli sözlərin üzərində izah etməyə çalışmışla, bir tərəfdən, türkdillərinin əruz vəznində yazmağa real imkanlar açdığını, türkdillərinin əruzun sərt qayda-qanunlarına cavab verdiyini sübut etməyə çalışmışsa, digər tərəfdən əruzun sərt qayda-qanunlarının da türk dillərinin üzərində izah etməyin mümkün olduğunu göstərir. Bir sözlə, Nəvai əruzun rüknlərinə türk mənşəli sözlərdən nümunə gətirməklə əruzun nəzəri əsasları ilə türkdilləri arasında olan birinci mürəkkəb nəzəri problem həll etmiş, gələcək nəzəri problemlərin həlli üçün bir növ geniş imkanlar açmışdır. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, Nəvainin bu ilk addımı nə qədər cəsarətli görünə və əruzun nəzəri problemlərinin həllində birinci dərəcəli əhəmiyyətli məsələlər olsa da, təəssüf ki, o, əruzun sonrakı nəzəri məsələlərinin həllində türkdilli əruzun xüsusiyyətləri baxımından bir o qədər də ardıcıl və dərin tədqiqat aparmamışdır. Belə ki, Nəvai rüknlərdən sonra əruzun nəzəri problemlərinin cərgəsində ikinci yer tutan təfilələrdən danışarkən türkdilli xalqların şeirində fars əruzunda olduğu kimi beş əsli təfilənin işləndiyini deməklə kifayətlənir. Nəvaiyə görə, fars və türk əruzlarında işlənən beş əsli təfilə aşağıdakılardır: fə’Ulün, məfA’İlün, fA’iLAtün, müs-təf’ilün, məf’ULAtü. Eyni zamanda, o, digər təfilələrin bu xalqların poeziyasında çox çətinliklə işləndiyini söyləməyi də unutmur. Bütövlükdə isə əruzda səkkiz əsli təfilənin işləndiyini söyləyir. Zihafırlar və dairələr bəhsinə gəldikdə isə burada Nəvai türkdilli əruzun bu bəhslərə aid xüsusiyyətlərinin üzərindən sükutla keçir. Lakin Nəvainin göstərdiyi zihafırların, eyni zamanda, türkdilli əruzda işlənən beş əsli təfiləyə aid olduğunu nəzərə alsaq, onda dolayısı yolla bu zihafırların türkdilli əruzun zihafırları olduğunu da qəbul etmək olar.

Bəhrlər bəhsinə gəldikdə Əlişir Nəvai türkdilli əruzun xüsusiyyətləri barədə daha konkretir. Belə ki, o, əruzda bütövlükdə on doqquz bəhrin işləndiyini göstərir. Nəvai bu on doqquz bəhrdən bəzilərinin ərəb əruzuna, bəzilərinin fars əruzuna mənsub olduğunu, bəzilərinin isə hər iki xalqın şeirində müştərək şəkildə işləndiyini söyləməklə bərabər, türkdilli şairlərin əruz vəznində yazdıqları zaman ara-sıra ərəb əruzunun bəhrlərindən istifadə etsələr də, əsasən, müştərək bəhrlərdə yazıb-yaratdıqlarını söyləyir. Burada Nəvainin türk əruzunun xüsusiyyətləri ilə bağlı söylədiyi bir maraqlı faktı xatırlatmaq yerinə düşər. Belə ki, Nəvai bu on doqquz bəhrdən bəzilərinin ərəb əruzuna, bəzilərinin fars əruzuna aid olduğunu söylədikdən sonra bu bəhrlərdən heç birinin bilavasitə türk əruzuna məxsus olmadığını yazır. Daha sonra, o, fikrini davam etdirərək bu vaxta qədər türk şairlərinin əruzun qanun və qaydalarından xəbərdar olmayaraq hər hansı bəhrə və vəzndə “keflərinə uyğun” nəzm yazdıqlarını göstərir. Sonra isə “tanrının inayəti” ilə türk şeirinin, əsasən, fars əruzuna məxsus bəhrlərdə, bəzən isə ara-sıra ərəb əruzuna aid bəhrlərdə də yarandığını vurğulayır.

(Davamı 5-ci səhifədə)

(Əvvəli 4-cü sayımızda)

Qeyd etmək lazımdır ki, Nəvai şüurlu surətdə türk əruzunun xüsusiyyətlərini nəzəri şəkildə ümumiləşdirməyə çalışarkən fars əruzunu özü üçün əsas götürmüşdür. Bunu Nəvayiə görə türk əruzunun fars əruzuna daha çox uyğun gəldiyi, yaxın olduğu kimi də izah etmək olar.

Dediyim kimi, Nəvainin türkdilli əruzun xüsusiyyətləri haqqında ən geniş danışdığı fəsil bəhrlər fəslidir. Burada Nəvai əruzun demək olar ki, bütün bəhrlərinə və növlərinə aid türkdilli poeziyadan nümunələr verir. Doğrudur, qeyd etdiyimiz kimi, daha çox fars əruzunun nəzəri əsaslarına söykənən Nəvai türkdilli əruz üçün farsdilli poeziyada işlənən bəhrlər və növləri daha doğru saydığına görə ilk növbədə bu bəhrlərə üstünlük verir. Lakin, eyni zamanda, sırf ərəb əruzuna məxsus təvil, mədid, bəsit, vafir, kamil kimi bəhrlərə də türkdilli şeirdən nümunələr göstərməyi unutmur. Beləliklə, Nəvainin bəhrlər bəhsi əgər bir tərəfdən türkdilli şairlərin əruzun müxtəlif bəhrlərində yazmaq bacarığını nümayiş etdirsə, digər tərəfdən əruz vəzninin bəhrlər baxımından XV əsrdə türkdilli şeirdə işlənmə dairəsinin genişliyini də göstərir. Doğrudur, Nəvai, bəzən formalizmə uyaraq növ və variantları bir-birindən ayırmır, variantları ayrı-ayrı növlər kimi göstərərək əruzun türkdilli şeirdə işlənən növlərinin sayını süni şəkildə artırır və bəzi növlərə, qəliblərə də süni surətdə misallar düzəldərək onların türkdilli poeziyada işlən-

pan hərfərdən daha çox tələffüz olunan hərfələr hesaba alınır. Bu baxımdan ərəb və fars dillərinin yazısı və tələffüzü arasında müəyyən fərqlər olduğu üçün və bunlar ərəb və fars şeirlərinin vəzninin təyini zamanı əhəmiyyətli məsələlər olduğuna görə müvafiq olaraq ərəb və fars əruzları haqqında yazılan əsərlərdə bu problem öz ətraflı əksini tapmışdır. Lakin məlum olduğuna görə, ərəb əlifbası türk dillərinin fonetik simasını tam əks etdirə bilmədiyi üçün ərəb əlifbası ilə yazılmış türkdilli mətnlərin yazısı və oxusu arasında fərq daha böyükdür. Bu mənada, Nəvai ilk növbədə ərəb əlifbası ilə yazılan türkdilli mətnlərin yazısı və oxusu arasında olan fərqləri aydınlaşdırmağa çalışmış, orta əsrlərdə şeirin vəznini təyin etməkdə qrafik prinsipdən başqa prinsip olmadığına görə və əruz vəznində türk dillərində yazılan şeirin yazısı və oxusu arasında olan fərqlər daha prinsipial xarakter daşıdığı üçün təqti bəhsində bu məsələyə ciddi diqqət yetirmişdir.

da öz qəti fikrini bildirməsi türkdilli əruzun elmi simasını müəyyənləşdirməkdə çox ciddi addımdır. Bununla da o, demək olar ki, ərəb əlifbasında yazılmış türkdilli şeirin vəznini təyin edərkən qarşıya çıxan ilk ciddi maneəni uğurla həll etmişdir.

Beləliklə, ümumtürk əruz elmi ərəb, fars əruz elmlərindən bir neçə əsr sonra meydana çıxaraq onların bazası əsasına yaransa da, ümumi əruz elminin müstəqil və ayrıca bir qolu olduğu faktını ortaya qoymuşdur. Bu elmin zəruriliyinin dərki və faktın inkarolunmazlığı idi ki, hələ XV əsrdə böyük türk mütəfəkkiri Əmir Əlişir Nəvai ümumtürk əruz elminin əsasını qoymuş, türkdilli əruz vəznli şeirin bütün xüsusiyyətlərini elmi şəkildə araşdırmışdır. Nəvai öz əsərində əruzvəznli şeir sistemində olmayan, lakin əruz vəznində qələmə alınan bir neçə türk şeir formasının da adını çəkir. Nəvaidə rast gəldiyimiz həmin poetik janrlar aşağıdakılardır: tuyuq, qoşuq, cəngi, arazvari, məhəbbətnamə, müstəzad və türki. Nəvai arazvarinin İraq tərəkmələrinə, məhəbbətnamənin, cənginin, müstəzadın isə ümumiyyətlə, türk ulusuna məxsus olduğunu bildirir. Bu poetik formalar türk şeirinin poetik formalarının inkişaf tarixini və türkdilli əruz vəznli şeirin inkişafını izləmək baxımından nə qədər qiymətlidirsə, Nəvainin bu fəsilə qeyd etdiyi bir fikir xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, öz dövründə mövcud olan türk poetik formalarının qanunları və vəznləri haqqında müəyyən ümumiləşmiş fi-

ƏLİŞİR NƏVAİ VƏ ONUN “MİZANÜL - ÖVZAN” ƏSƏRİ

diyini iddia edir. Lakin bununla yanaşı, türk dillərində yazıb-yaradan şairlərin əruz vəzninin çətin bəhrə və növlərində sənətkarlığına yazdıqları əsərləri də qeyd edir ki, bu da həqiqətən türkdilli şairlərin əruzda sənətkarlığına yazmaq bacarıqlarını nümayiş etdirir. Məsələn, onun Xoca İsmət Buxarinin rəməl bəhrində on altı təfiləli şəkildə yazılmış bir beytini misal göstərməsi dediklərimizə sübutdur.

Türkdilli əruzun xüsusiyyətləri baxımından Nəvainin ayrıca olaraq öz əsərinə daxil etdiyi ən maraqlı bəhslərdən biri təqti bəhsidir. Ümumiyyətlə, təqti bəhsinin şeirin vəznini təyin etməkdə, onu təfilələr üzrə təhlil etməkdə əhəmiyyəti böyükdür. Təqti ərəb və fars əruzlarında da əruzun ən mürəkkəb bəhslərindən sayılır. Türkdilli əruzun xüsusiyyətlərini müəyyən edərkən isə bu bəhs ikiqat mürəkkəbləşir. Məlumdur ki, şeirin vəznini təyin edərkən yazıda öz əksini ta-

Qrafik prinsip vəznin qəlibində hər bir hərfin ərəb əlifbası ilə yazılmış şeirin misrasında olan hər bir hərfə uyğun gəlməsi deməkdir. Ərəbfars dillərində bu prinsipin mahiyyəti əsasən qorunur. Lakin türkdilli şeirdə bu prinsip özünü doğrultmur. Orta əsrlər əruz elmində şeirin vəznini təyin etməkdə başqa prinsip olmadığına görə Nəvai də şeirin vəznini təyin edərkən bu prinsipdən çıxış etmək məcburiyyətində qalmış və ərəb əlifbası ilə yazılmış mətnlərin imlasını qrafik prinsipə uyğunlaşdırmağa çalışmışdır.

Məlumdur ki, əlif, vav, və yə hərfəri ərəb əlifbası ilə yazılmış türkdilli yazıda sait mövqeyində həmişə demək olar ki, qısa a, u, i səslərini bildirmişlər. Qeyd etmək lazımdır ki, bu hərfələrin Nəvai tərəfindən bu şəkildə qəbul olunması və onun ərəb əlifbası ilə yazılan türkdilli mətnlərin yazısı və oxusu arasında olan bu prinsipial fərq haqqın-

kir söyləyən Nəvai yazır: “Ozanların ozmağı və Özbəklərin buday-budayı heç bir vəznə uyğun gəlmədiyi üçün onlardan bəhs edilmədi. Nümunələri olsa da, onların əruz elminə dəxli yoxdur”. Dolayısı yolla da olsa, bəlkə də burada Nəvai heca vəznini nəzərdə tutmuş, onun əruzla heç bir əlaqəsi olmayan ayrıca bir vəzn olduğunu hiss etmişdir. Bu mənada, əgər belə demək mümkünsə, Nəvainin bu qeydi ilə buradan heca vəzninə olan ilk elmi münasibətin tarixini başlamaq olar. Lakin təəssüf ki, Nəvai bu barədə olan fikirlərini dərinləşdirməmiş və öz mülahizələrinə heç bir nümunə verməmişdir. Beləliklə, gördüyümüz kimi Nəvainin “Mizanül-övzan” əsəri ilə bir daha sübut olunur ki, ümumtürk əruz elminin əruzun qolları olan ərəb və fars əruz elmlərilə bir cərgədə durmağa tamamilə haqqı vardır.